

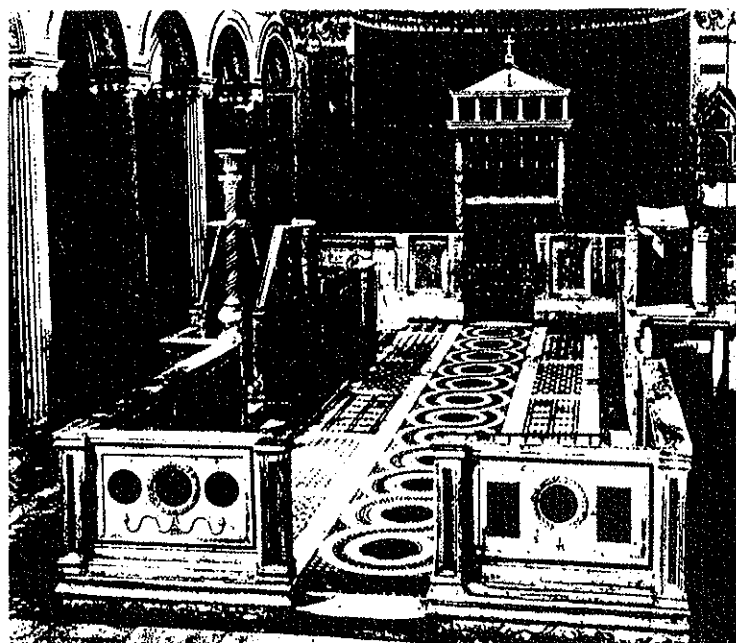

Anđelko Badurina

AMBON (I PROPOVJEDAONICA)

Ambon je povišeno mjesto (govornica) smješteno na spoju broda i svetišta crkve namijenjeno navještanju Riječi (biblijskih tekstova) a na poseban način pohvala uskrsnoj svijeći, Exultet. – Nije posve sigurno odakle etimološki dolazi naziv ambon. Prema nekima, dolazi od grčkog *ana-bainô* (=penjati se), ili od *ámbôn* (=trbušasta ploha, štit), ili od *amfô* (lat. *ambo* = oba, oboje), jer često ima dva stubišta ili se pak u nekim crkvama nalaze dva ambona. Zove se još i *analogion*, jer se odozgo govori, *pirgus* (grč. *pyrgos*) jer se diže uvis kao toranj, *pulpitum* (od lat. *publicum*) jer se s njega javno navješta Riječ, itd.

Ambon simbolički označava prostorni znamen Uskrsnuća (kao što je nedjelja vremenski znamen Uskrsnuća). On je slika praznog groba iz kojega ustaje Riječ. – Funkcionalno pak on je središte liturgije riječi, kao što je oltar središte Euharistije (Dva stola).

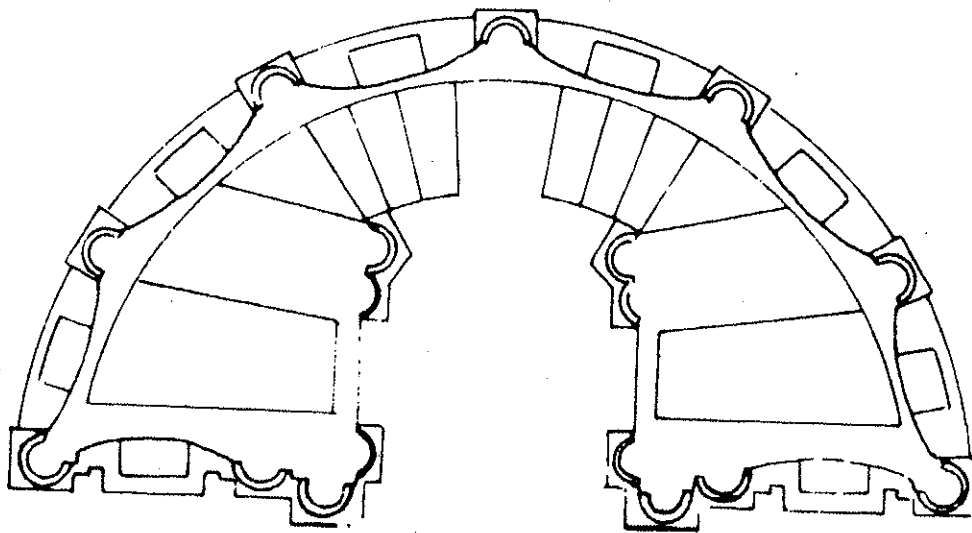

Sl. 1. Rim, bazilika San Clemente, kompleks ambona (4. st.)

Ambon svoje porijeklo vuče od starozavjetnog drvenog podija s kojeg je na pr. Ezra čitao narodu Zakon (Neh 3,1–12) Zbog toga su i prvi kršćanski amboni bili jednostavni drveni podiji. No zajedno s bazilikama u 4. stoljeću počinju se

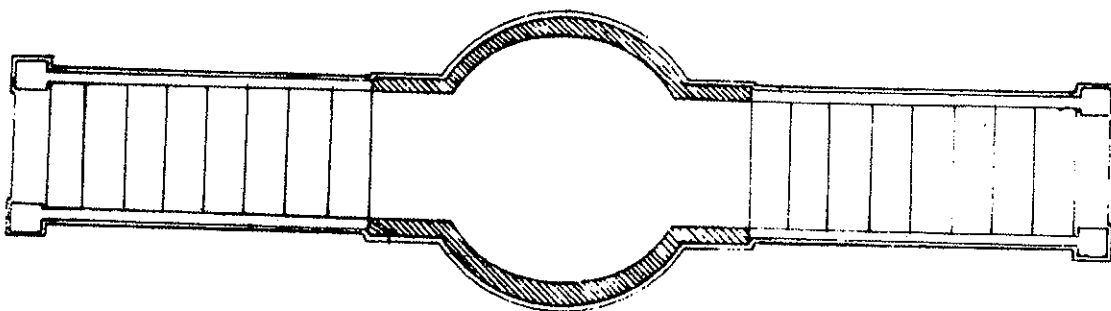
graditi u njima i monumentalni amboni na čijim se čelima često u reljefu nalaze simbolični ili narativni prikazi Uskrsnuća. U nekim bazilikama nalaze se po dva ambona, jedan za navještanje Evanđelja a drugi za sva ostala čitanja. Neki pak imaju dva podesta koji imaju identične namjene. Grade se od plemenitog kamena ili rjeđe od metala.

Jedan od najstarijih sačuvanih ambona je onaj u crkvi San Clemente u Rimu, iz 5. stoljeća, koji je u stvari čitava jedna pozornica s dva mjesta za čitanje i tri stalka za knjige te svjećnjakom za Uskrsnu svijeću, dok je središnji prostor namijenjen za *schola cantorum* (Sl. 1).

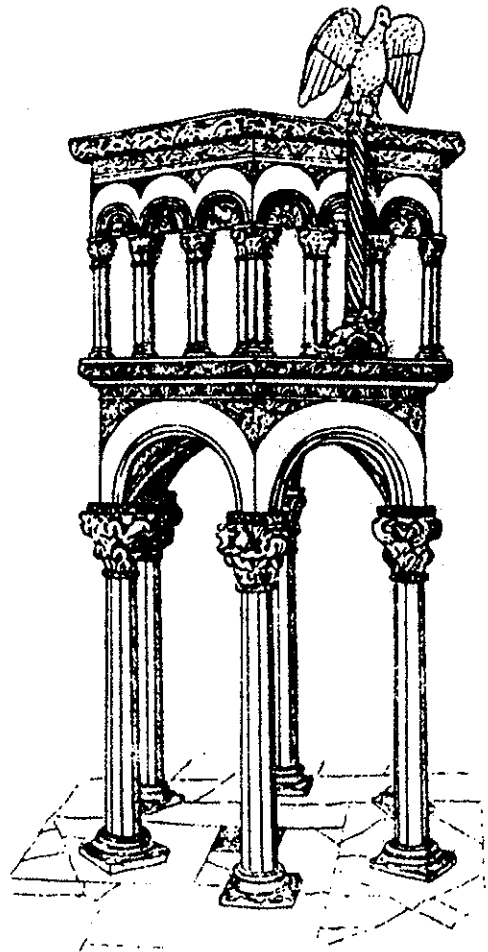
Sl. 2. Solun, Bazilika Sv. Pavla polukružni dvostruki ambon, (5. st.)

U crkvi Sv. Pavla u Solunu sačuvan je velik polukružni ambon s dva stubišta svako po 7 stuba (7 stuba je inače veoma čest slučaj na ambonima) te dva podesta za čitanje (sl. 2) a na čeonj strani su prikazi ptica (simboli raja i vječnosti) te dvije scene s Tri Kralja; pod mjestom za čitanje Starog zavjeta je scena kako Kraljevi traže Krista, a pod mjestom za Evanđelje prikaz Poklonstva Kraljeva.

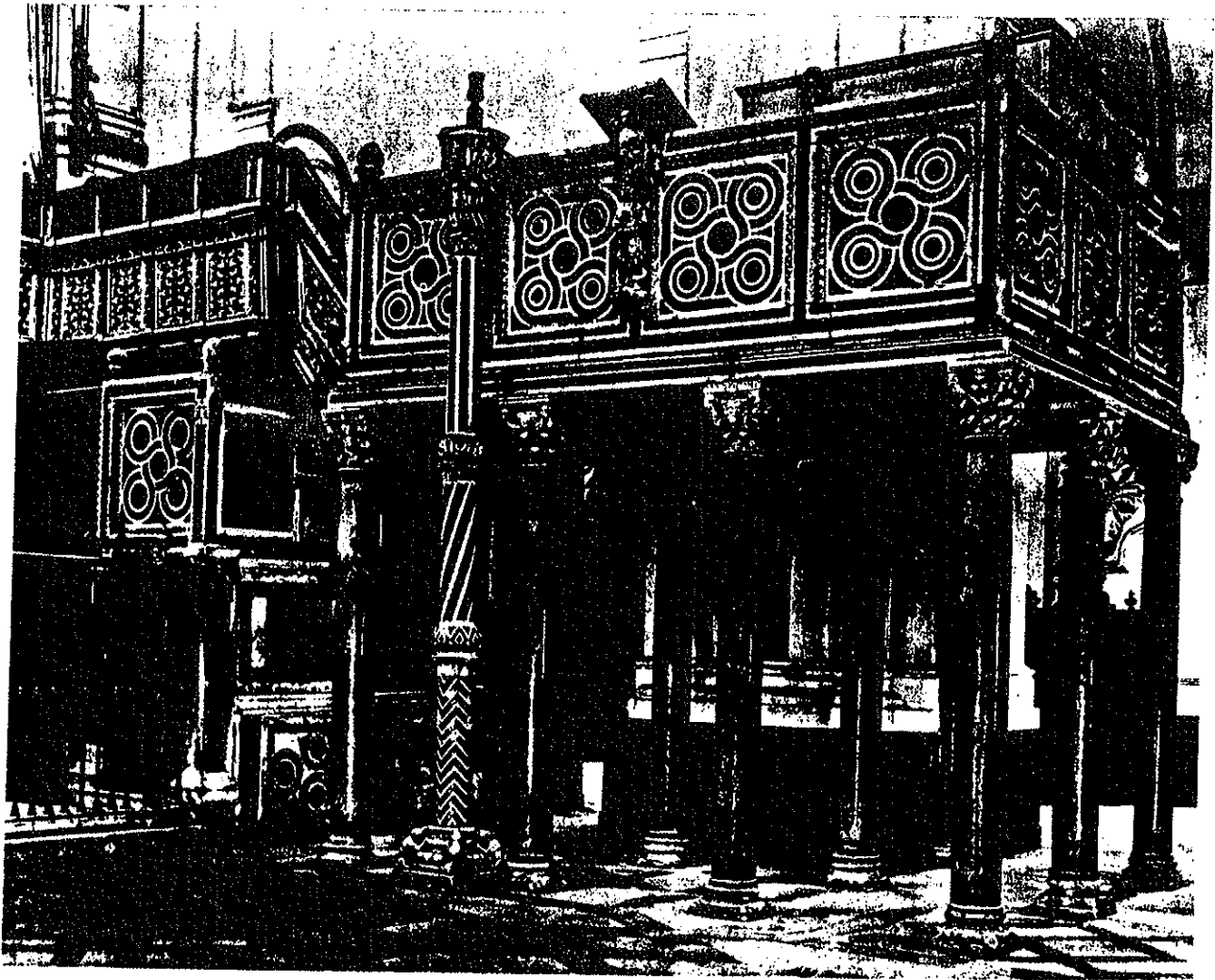
Sl. 3. Ravenna, Basilica ursiana, (6. st.). Ambon s dvostrukim stubištem.

U Raveni je sačuvano više ambona iz 6. stoljeća, a posebno je zanimljiv ambon biskupa Agnella u Basilica ursiana, koji ima jedno mjesto za čitanje s dva stubišta koja s dvije strane vode do njega, od kojih se jednim *penje*, a označava Uskrsnuće, dok se drugim *silazi*, i ono označava Krštenje. (Sl. 3).

Sl. 4. Split, katedrala, romanički ambon na stupićima (13. st.)

U doba romanike (12–13. st) grade se veoma visoki amboni na stupićima, a simbolika na njima postaje veoma bogata i raznolika. Tu simboliku je posebno razradio Petar Durando. U prvom redu stalak za knjigu poprima oblik orla, ili pak počiva na orlovim leđima. (P. Durando kaže: „Evandjelje se, kako je običaj, čita na orlu. . .” (Rationale . . . 2,24). No osim orla katkada se javljaju i simboli ostalih evanđelista. Orao je ipak najčešći, jer je evanđelist Ivan najrječitije opisao prazan grob. Dva takva ambona s orlovima, ali su maleni, imamo i kod nas u katedrali u Krku. Taj stalak za knjigu pokriva se svilom ili drugom plemenitom tkaninom, a simbolizirala je mekoću srca koje prihvaća evanđelje, premda je prvotna svrha tog /lanenog/ pokrivala bila da se dragocjene korice evanđelistara (bjelokost, emajl, srebro) ne oštete na mramornom ili kamenom stalku. Takve visoke ambone imamo sačuvane i kod nas u splitskoj (Sl. 4) i trogirskoj katedrali iz 13. st. Ovi romanički amboni ponekad su i veoma prostrani tako da na njima može stajati više ljudi, kao što je na pr. onaj u katedrali u Salernu (Sl. 5). U ovo se doba kraj ambona podižu i monumentalni svjećenjaci za uskrsnu svijeću (Sl. 5 i 6), koji na sebi imaju u reljefu ispričane čitave „priče” o Kristovoj spasiteljskoj misiji, a osobito je čest prikaz Jonine ribe. – U ovo se doba amboni grade ponekad i u baptisterijima, čime se Uskrsnuće i Krštenje prostorno povezuju (na pr. u baptisteriju u Pizi).

Sl. 5. Salerno, katedrala. Romanički prošireni ambon s apstraktnom dekoracijom i velikim uskrsnim svećnjakom (13. st.).

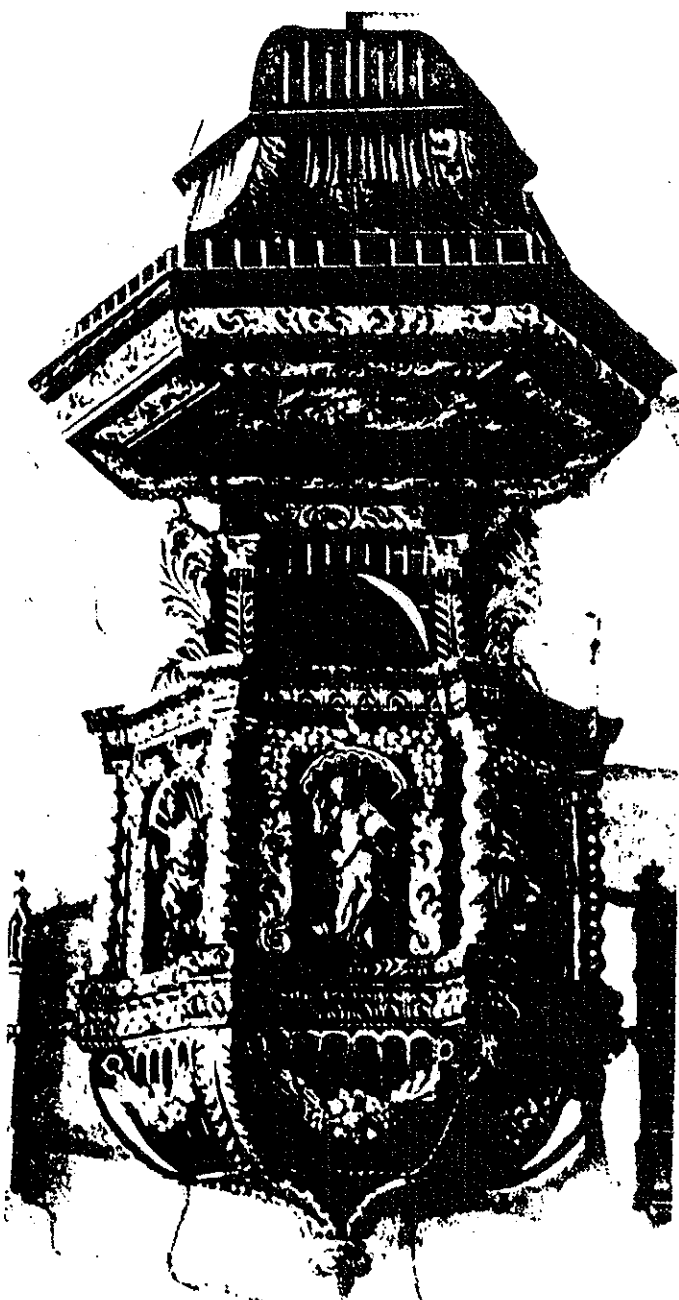
S pojavom propovjedničkih redova u 13. stoljeću, ambon polako gubi svoju funkciju i njegov razvoj kreće u drugom smjeru, — on se pretvara u propovjedaonicu koja se smješta visoko na zidu crkve. Kako u ovo doba biblijska teologija ustupa mjesto didaktici i moraliziranju, a propovjednici nastoje više djelovati na osjećaje nego na razum, to će se odraziti i na vanjskom izgledu propovjedaonice i na njezinim ukrasima. Propovjedaonica svoj procvat doživljava od 13. do 15. stoljeća, te se katkada javljaju i dvije propovjedaonice na istom mjestu, jedna prema unutra druga izvan crkve, pa se ovisno o broju vjernika i atmosferskim prilikama propovjeda ili vani ili unutra. Takva je kod nas bila u franjevačkoj crkvi u Puli. Uglavnom se rade od kamena, i poligonalnog su oblika, a na vanjskom plaštu su visoki reljefi svetaca.

Vrhunac svoje likovne ekspresije propovjedaonica doživljava u doba baroka, kada se na njezinoj ogradi u reljefu izrađuju čitave poučne priče s biblijskim i moralističkim sadržajem, a u pravilu su prisutni i simboli evanđelista ili sami evanđelisti. Na rubu ograde često se nalazi stalak za knjigu, nerijetko i sam u obliku knjige, te pričvršćena ruka i u njoj raspelo kojim propovjednik na kraju propovjedi blagoslivlje puk. Iznad propovjedaonice se često, zapravo redovito, stavlja baldahin, koji u prvom redu ima akustičku ulogu, ali i simboličku (Duh Sveti, koji je često i likovno prikazan na njemu u obliku golubice) i dekorativnu ulogu. I u crkvama kod nas je sačuvano mnogo propovjedaonica iz ovog razdoblja (Sl. 7,8 i 9) koje su prava remek-djela skulpture, no na žalost mnoge su pale žrtvom liturgijske reforme nakon II. vatikanskog sabora, kada se u funkciju ponovno vraća ambon. U 17. i 18. stoljeću katkada se u velikim crkvama javljaju dvije propovjedaonice, svaka na svojoj strani crkve s kojih disputalno propovjedaju dva propovjednika.

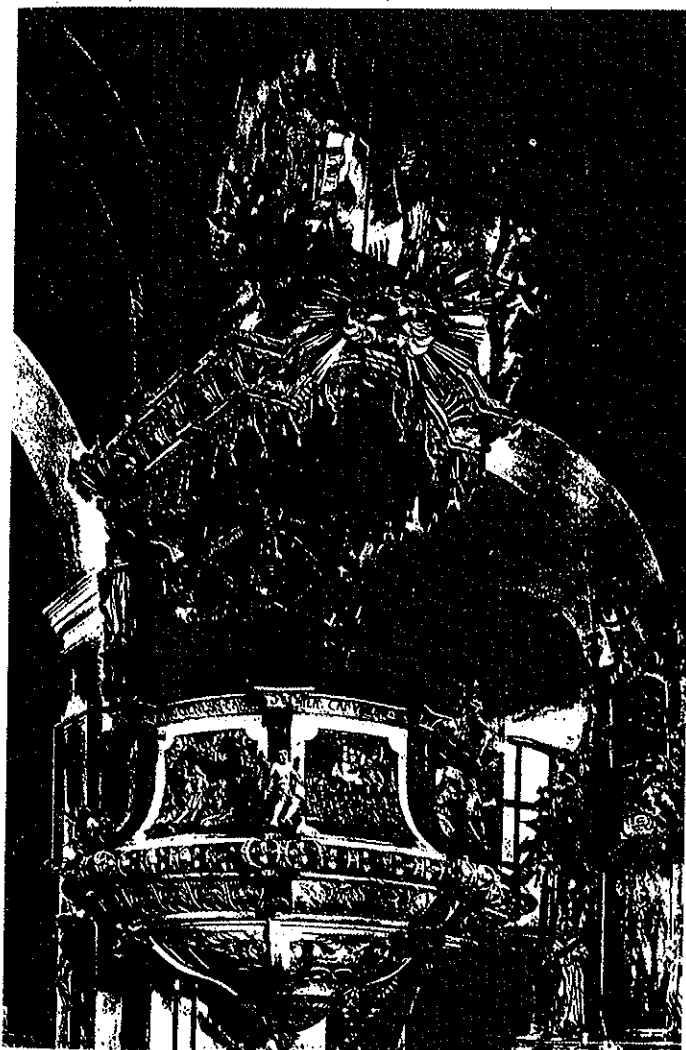

Sl. 6. S. Maria a Bominaco (Abruzzi), Romanički ambon s velikim svjećnjakom za uskrсну svijeću (13. st)

Sl. 7. Zagreb, katedrala, barokna mramorna propovjedaonica, rad M. Cusse, 1696. g.

Sl. 8. Remetinec u Hrvatskom Zagorju, Župna crkva Sv. Marije, barokna propovjedaonica pavlinskog majstora (oko 1710.)

Sl. 9. Čazma, župna crkva, velika barokna propovjedaonica, (Stjepan Sever?), 1753. g.

LITERATURA:

- C. VALENZIANO, *L'ambone, icona sapziale della Resurrezione*, posebni prilog revije *La vita in Christo e nella Chiesa*, br. 5., 1978. g.
M. RIGHETTI, *Soria liturgica*, I, Milano 1964.
A. HORVAT – R. MATEJČIĆ – K. PRIJATELJ, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb 1982.